

AZ ELŐRELÁTHATÓSÁGI KLAUZULA ÉRTELMEZÉSÉNEK ÚJABB DILEMMÁI

A 2013-as Polgári Törvénykönyv (Ptk.) több jelentős újítást vezetett be a kontraktuális kártérítési felelősség kapcsán, ezek egyike a kártérítés mértékét korlátozó ún. előreláthatósági klauzula, a Bécsi Vételi Egyezmény 74. cikke alapján. A bírói gyakorlat és a szakirodalom megkezdte e jogintézmények értelmezését, tartalommal való kitöltését. Az alábbi rövid írásban a Ptk. 6:143. § (2) bekezdésében rögzített előreláthatósági klauzula értelmezésével kapcsolatos három dilemmát vesszünk sorra.¹

I. A TAPADÓ KÁROK ÉS A KÖVETKEZMÉNYKÁROK ELHATÁROLÁSA

A Ptk. 6:143. § (2) bekezdése szerint az előreláthatósági korlátot csak a szerződésszegés következményeként a jogosult vagyonaiban keletkezett egyéb károokra és az elmaradt vagyoni előnyre kell alkalmazni. E károkat a szakirodalomban együttesen következménykároknak nevezik. Ezzel szemben – ahogy ezt a Ptk. 6:143. § (1) bekezdése rögzíti – az ún. tapadó károkat, azaz a szolgáltatás tárgyában magában bekövetkezett károkat az előreláthatóságra tekintet nélkül, teljes egészében meg kell téríteni.²

1. A fedezeti szerződéshez kapcsolódó kártételek minősítése

Felmerült a gyakorlatban a fedezeti eladáshoz, illetve vételhez kapcsolódó károk, azaz a Ptk. 6:141. §-ában rögzített „a szerződésben és a fedezeti szerződésben kikötött ellenértékek közötti különbség, továbbá a fedezeti szerződés megkötéséből eredő költségek” minősítésének kérdése. A Ptk. indokolása tapadó kárnak minősíti azokat. Az Indokolás szerint ugyanis tapadó kárnak minősülnek hibás teljesítés esetén a „szolgáltatás hibájában álló” kár, a fedezeti vétel, illetve fedezeti eladás költségei és a következmények elhárításához szükséges költségek.³ A szakirodalmi álláspontok között azonban mégis észlelhető némi „szórás”.

Az Indokolással egyetértve, a fedezeti szerződés többletköltségeit és a különbözetet tapadó kárnak te-

kinti Csécsy Andrea. Álláspontja szerint a helyettesítő ügylet miatti árkülönbséggel a szerződésszegő félnek számolnia kell, még akkor is, ha az áru piaci ára a fedezeti vétel időpontjában lényegesen meghaladja a megszegett szerződés szerinti árat, mert a piaci árváltozások olyan üzleti kockázatot jelentenek, amelyet a szerződéskötéssel magára vállalt a (később szerződés-szegő) fél.⁴

Boronkay Miklós szerint „kivételes, egészen rendkívüli piaci áralakulás előre látása a fedezeti ügylettel kapcsolatban sem várható el, vagyis az előreláthatósági elv kivételes esetekben alkalmazható.” Ezt azzal támasztja alá, hogy a szóban forgó károk nem tekinthetők a szerződés tárgyában magában bekövetkező, azaz tapadó károknak. Kifejti, hogy fedezeti eladás esetében a kár inkább elmaradt vagyoni előny, mivel a befolyó vételár nem éri el az eredeti (megszegett) szerződésben kikötött vételárat. „Fedezeti vétel esetében pedig a kár abból ered, hogy a jogosult a fedezeti szerződés alapján magasabb ellenértéket kénytelen fizetni, mint az eredeti (megszegett) szerződés alapján. Itt tehát egy olyan többletköltségről van szó, amely a jogosult vagyonaiban bekövetkezett egyéb kárnak minősül, és amelyre ezért az előreláthatósági korlát alkalmazandó. Ez utóbbi gondolatmenet igaz a fedezeti szerződés megkötéséből eredő költségekre is.” – folytatja Boronkay. Ugyanakkor nem kérdőjelezi meg, hogy a fedezeti szerződés megkötésével a szerződésszegő kötelezettnek általában számolnia kell, ezért az ilyen károk az esetek túlnyomó részében bizonyosan előreláthatóak. Másként fogalmazva: e károk előreláthatósága lényegében vélelmezhető. Ha pedig a jogosult kivételesen csak rendkívül előnytelen fedezeti szerződést tud kötni, akkor az ebből eredő többletkárokat maga köteles viselni.⁵

Csöndes Mónika Boronkay Miklós álláspontját annyiban fogadja el, hogy a fedezeti szerződésből eredő károk nem tapadó károk. Ennek ellenére sem tekinti alkalmazhatónak az előreláthatósági korlátot, mert a fedezeti szerződés szabályait rögzítő Ptk. 6:141. § szerinte speciális szabály. Kifejti, hogy e károk jellemzően egyébként is előreláthatóak lennének, illetve, hogy a *common law*-ban alapvetően szokásos károknak minősülnek, amelyeket mindenképpen meg kell téríteni; a Bécsi Vételi Egyezmény alapján pedig a fedezeti szerződés szabálya egy speciális kárszámítási mód, s az Egyezmény szakirodalmában is az a többségi álláspont,

¹ Az előreláthatósági korlát rendszertani elhelyezéséhez, átfogó, kommentárszerű értelmezéséhez lásd FUGLINSZKY Ádám, In: WELLMANN György (szerk.): *A Ptk. magyarázata V/VI*. Kötelmi jog Első és Második Rész. HVG-ORAC, Budapest, 2018. 332–359.

² Az elhatároláshoz általában, illetve példákkal, támpontokkal lásd FUGLINSZKY: i. m. (1. lj.) 335–336.

³ Lásd a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény indokolása (Indoklás) 588. 7.c. pont. A fedezeti szerződés kapcsán lásd VÉKÁS Lajos: *Szerződési jog – Általános rész*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2016. 629., 648.

⁴ CSÉCSY Andrea, In: OSZTOVITS András (szerk.): *Az új Ptk. és Ptké. kommentárja*. OPTEN, Budapest, 2014. 353.

⁵ BORONKAY Miklós: Kártérítés fedezeti szerződés alapján. *Magyar Jog*, 2015/5. 278–279.

hogy az előreláthatósági korlátot e körben nem kell alkalmazni.⁶

Úgy vélem, hogy a fedezeti ügylet lehetőségét és az ahhoz kapcsolódó kárszámítási szabályt tartalmazó Ptk. 6:141. §-a miközben alkalmazni rendeli a kártérítés szabályait általában, mégis, mint a jogosultat a fedezeti szerződésre kifejezetten felhatalmazó norma az előreláthatóság szempontjából kivételt jelent, vagyis azt nem kell alkalmazni a fedezeti szerződéshez kapcsolódóan érvényesített kárigényekre; legfeljebb a kár-enyhítési kötelezettség (felróható) megszegése miatt alkalmazható kármegosztást, ha a jogosult fedezeti ügyletkötésével kapcsolatos árkülönbözlet, illetve költségek szükségtelennek vagy aránytalanok minősülnek, vagy ha a fedezeti szerződés megkötése egyéb okból nem volt indokolt.

2. A tapadó kár – következménykár elhatárolás nem dologszolgáltatásra irányuló szerződések esetén

A tapadó károk és következménykárok közötti különbségtétel dologszolgáltatásra irányuló szerződésekre van modellezve, illetve olyan szerződésekre, amelyek teljesítésének van valamilyen tárgyiasult eredménye, ideértve különösen az adásvételi és a vállalkozási szerződést. E szerződések esetében lehet ugyanis e két fajta kárt jól megkülönböztetni és elhatárolni egymástól.⁷

A bírói gyakorlatban feltehetően nehézséget fog okozni a tapadó kár és a következménykár elhatárolása szolgáltatásokra irányuló, „materiális eredmény” (dolog) létrehozatalával nem szükségképpen együtt járó tevékenységkifejtő kötelmek esetében (pl. banki szolgáltatások, vezető tisztségviselők felelőssége) Abban az esetben, ha a fuvarozó nem tudja, mi van abban a konténerben, amelyet éppen szállít, s az értékes áru károsodik, megsemmisül, elvesz, akkor vajon kell-e alkalmazni az előreláthatósági korlátot, vagyis, a konténer – a fuvarozó számára ismeretlen – tartalmának károsodása a fuvarozási szerződés megszegésével okozott kár szempontjából tapadó vagy következménykárnak minősül.⁸ Álláspontom szerint a fuvarozott áru károsodása nem tapadó, hanem következménykár, hiszen a szerződés, illetve a szolgáltatás tárgya nem maga az áru, hanem annak eljuttatása a célállomásra.)

Csöndes Mónika álláspontja szerint minden olyan esetben, amikor a „jogviszonynak csak közvetlen tárgya van”: egyáltalán nem beszélhetünk tapadó kárról,⁹ a szerződésszegéssel okozott károk ilyenkor szükségképpen következménykárok. Következésképpen e szerződések megszegéséből eredő kártérítési igények elbírálása során az előreláthatósági tesztet mindig „le kell

futtatni”. Kisfaludi András pedig a vezető tisztségviselők társasággal szembeni (belső) felelőssége kapcsán fogalmazza meg: ha a szerződésen alapuló szolgáltatás tevékenység, akkor abban kár nem keletkezhet, azaz a tapadó kár fogalma e körben nem értelmezhető; következőképpen az előreláthatósági korlátot (a szándékos szerződésszegés esetétől eltekintve) alkalmazni kell.¹⁰ Az idézett szerzők álláspontjával egyet lehet érteni, ugyanakkor e megállapításuk átvezet a következő értelmezési dilemmához: vajon hogyan kell alkalmazni az előreláthatósági korlátot a vezető tisztségviselő belső, társasággal szemben fennálló felelőssége esetén.

II. A VEZETŐ TISZTSÉGVISELŐ TÁRSASÁGGAL SZEMBEN FENNÁLLÓ, BELSŐ FELELŐSSÉGE ÉS AZ ELŐRELÁTHATÓSÁGI KORLÁT

1. Előreláthatósági korlát és tartós jogviszonyok

Az előreláthatóság referencia-időpontja a szerződéskötés időpontja, vagyis azt kell vizsgálni, hogy a kötelezett milyen típusú és nagyságrendű károkat látott és láthatott előre akkor, amikor a szerződést – amelyet később megszegett, és e szerződésszegésével kárt okozott – megkötötte. A tartós jogviszonyok kapcsán általában felmerül az a probléma, hogy a szerződéskötés és a kötelezett kárt okozó szerződésszegése között akár hosszabb idő, évek is eltelhetnek, s időközben több, többféle károsodás kockázata vált, válhatott előreláthatóvá a kötelezett számára; ugyanakkor a kártérítési kötelezettség mértékét – a jogszabály nyelvtani és logikai értelmezése szerint – ennek ellenére továbbra is a szerződéskötés időpontjában előrelátható típusú és nagyságrendű károk határozzák meg. Felmerül a kérdés, hogy vajon helyes-e, igazságos-e tartós jogviszonyok esetében is fenntartani ezt a megoldást, avagy lehetséges-e valamilyen *praeter legem* jogértelmezés útján olyan eredményre jutni, miszerint a kötelezett felelősséggel tartozik mindazon károk megtérítéséért (is), amelyek a szerződéskötés időpontjában még nem voltak előreláthatók, de a tartós jogviszony fennállása során utóbb azzá váltak.¹¹

2. Előreláthatósági korlát és a vezető tisztségviselő „belső” felelőssége

Különösen élesen jelentkezik a „mikor kell a kárnak előreláthatónak lennie” problémája a jogi személy vezető tisztségviselőinek a jogi személlyel szemben fennálló (belső) felelőssége kapcsán. Tercsák Tamás egyenesen arra a következtetésre jut, hogy a vezető tisztségviselők tipikusan nem képesek felmérni, előrelátni a te-

⁶ CSÖNDES MÓNIKA: A Ptk. 6:143. § (2) bekezdésében foglalt előreláthatósági korlátról. *Polgári Jog*, 2016/7–8. 26., 30–32.

⁷ Lásd már a 2013-as Ptk. alapján: Kúria Pfv.V.20.904/2018/9. A gépkocsihoz vásárolt ponyva hibás (értéksökken) volt tapadó kár, ám a ponyva által a gépkocsiban (mint a jogosult egyéb vagyontárgyában) okozott kár következménykár.

⁸ Bán Dániel felvetése.

⁹ CSÖNDES i. m. (6. lj.) 29.

¹⁰ KISFALUDI ANDRÁS: *A jogi személy vezető tisztségviselőinek felelőssége az új Polgári Törvénykönyvben*. In: CSEHI ZOLTÁN – KOLTAY ANDRÁS – LANDI BALÁZS – POGÁCSÁS ANETT (szerk.): *(L)ex Cathedra et Praxis – Ünnepi kötet Lábady Tamás 70. születésnapja alkalmából*. Pázmány Press, Budapest, 2014. 328–329.

¹¹ Az előreláthatóság lehetséges értelmezéseihez tartós jogviszonyban lásd FUGLINSZKY i. m. (1. lj.) 347.

vékenységükkel kapcsolatos kockázatokat; következésképpen az ellenértéket (díjazásukat) sem tudják ahhoz igazítani; hiszen e kockázatok felméréséhez előre kellene látniuk a társaság gazdasági környezetének jövőbeli alakulását, ami nyilvánvalóan nem lehetséges. Ugyanezen okból maga a társaság sem tudja felhívni a vezető tisztségviselő figyelmét e jövőbeli kockázatokra. Gazdasági tevékenység folytatása során ugyanis folyamatosan „termelődnek” újabb és újabb kockázatok, amelyek jellege idővel változik. Miközben nem volna helyes szigorú felelősségi szabályokkal kockázatkerülő magatartásra ösztönözni a vezető tisztségviselőt, hiszen tevékenységének szerves része az (üzleti) kockázatvállalás, az sem szerencsés, hogy akár kinevezését követően évekkel később bármikor és minden esetben az előreláthatóság hiányára hivatkozva felelőssége kiüresedjék.¹²

Mindezek fényében a jogalkotó – akár ilyen tartalmú speciális szabály rögzítésével – úgy is dönthetett volna, hogy az előreláthatóságot nem arra az időpontra vetítve kell vizsgálni, amikor a vezető tisztségviselőt megválasztották, hanem arra, amikor a jogi személy nevében megkötötte azt a szerződést, amellyel a jogi személynek kárt okozott (vagy ha más magatartással, módon okozta a kárt a társaságnak, akkor e károkozás időpontjára vetítve). Ellenkező esetben könnyen hivatkozhat arra: hogyan is láthatta volna már akkor előre az utóbb bekövetkezett károkat, amikor őt (adott esetben több évvel korábban) megválasztották. A jogalkotó azonban nem így döntött, nem alkotott speciális szabályt, így a vezető tisztségviselő felelőssége kapcsán is a szerződéskötés időpontja lesz az előreláthatóság referencia-időpontja, értve ez alatt a vezető tisztségviselő megválasztása révén a közte és a társaság között létrejött szerződés megkötésének időpontját. Az előreláthatóság szempontjából ezért csak a vezető tisztségviselő újraválasztása – azaz mindig a legutóbbi megválasztásának időpontja – jelent novációt. A fenti dilemmák ellenére, az uralkodó álláspont szerint semmi nem indokolja, hogy éppen e jogviszony kötelezettjének kelljen helytállnia olyan következményekért is, amelyeket a megválasztása időpontjában nem látott és nem is láthatott előre (s a kellően gondos, ideáltipikus szakembernek sem kellett volna előrelátnia a vezető tisztségviselő helyzetében). A szabály e szigorú értelmezése megóvja a vezető tisztségviselőt a megnövekedett kockázattól és felelősségtől pl. akkor is, ha utóbb a jogi személy tevékenysége akként alakul át vagy bővül, hogy a tevékenység vagyoni kockázata ezáltal megnő.¹³ A vezető tisztségviselő felelősségének terjedelme így aszerint fog alakulni, hogy a kár előreláthatóságát (a vezető tisztségviselő megválasztásának, illetve a megbízátság elfogadásának időpontjában) mennyire absztraktnan vagy konkrétan várja majd el a bírói gyakorlat.

Az adott jogi személy sajátosságait, vagyoni forgal-

mát, eseti ügyleteinek méretét, ezek kockázatos voltát mindenképpen figyelembe kell venni az előreláthatóság vizsgálata során. Helyesen állapítja meg Kisfaludi, hogy egy nagyméretű, nagy vagyonnal rendelkező, kiterjedt tevékenységet folytató és nagy ügyértékkel működő jogi személynél a vezető tisztségviselő esetleges szerződésszegése esetén bekövetkező károk már a szerződéskötés (vagyis a vezető tisztségviselő megválasztásának) időpontjában előreláthatóan sokkal nagyobb mértékűek, mint egy kisméretű, kis kockázatú tevékenységet folytató jogi személy esetén.¹⁴

3. Eltérő szakirodalmi álláspontok

Nem értek egyet azzal a véleménnyel, hogy az éves beszámoló is megújítja az előreláthatóságot, s még kevésbé azzal az érveléssel, miszerint mivel a vezető tisztségviselő bármikor lemondhat, s tulajdonképpen nap mint nap elfogadja, megerősíti státusát, ezért az olyan károkért is felel, amelyek vezetői ténykedése során, folyamatában váltak előreláthatóvá számára.¹⁵

Nem osztom azt az álláspontot sem, amely a vezető tisztségviselő felelőssége kapcsán az előreláthatóság nagyvonalú, azaz a vezető tisztségviselőre terhesebb felfogását szorgalmazza, ekként: „[h]a azonban csak annyi az elvárás, hogy a vezető tisztségviselő legyen tisztában azzal, hogy a szerződések megszegésének – az adott körülményektől függő összegű – kártérítési következményei lehetnek, akkor – a kártérítés egyéb feltételeinek megléte esetén – feltehetőleg sikeresen fel lehet lépni a vezető tisztségviselővel szemben. Úgy gondoljuk, hogy tartós jogviszonyok esetén az előreláthatóságnak ez a tágabb értelmezése a helyénvaló, ez teszi lehetővé azt, hogy a vezető tisztségviselő csak olyan károk megtérítése alól mentesüljön, amelyeket tényleg nem lehetett előre látni.”¹⁶

Vékás Lajos a vezető tisztségviselő szokásos és szokatlan, rendkívüli feladatai között tesz különbséget. A szokásos feladatok ellátása során okozott károk tekintetében az előreláthatóság referencia-időpontját a jogviszony keletkezésének időpontjával azonosítja. A rendkívüli, szokatlan feladatok tekintetében azonban – szerinte – az adott feladat elvállalásának időpontjára vetítve kell vizsgálni az előreláthatóságot, mert az e feladatokkal járó kockázatokat csak ekkor lehet kalkulálni.¹⁷

A vezető tisztségviselők belső (társasággal szemben fennálló) felelőssége kapcsán ismeretes olyan álláspont is, amely szerint az előreláthatóságot nem a jogviszony létesítésének időpontjában, hanem később, a szerződésszegés időpontjában fogják vizsgálni, vagyis amikor a vezető tisztségviselő a társaságnak (akár egy előnytelen szerződés megkötésével, akár más módon)

¹⁴ KISFALUDI i. m. (10. lj.) 330.

¹⁵ Ezen az állásponton GÁRDOS István – GÁRDOS Péter: A vezető tisztségviselő felelőssége az új Polgári törvénykönyvben. *Ügyvédek lapja*, 2014/2. 21.

¹⁶ GÁRDOS–GÁRDOS i. m. (15. lj.) 21.

¹⁷ VÉKÁS Lajos, In: VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter: *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. Wolters Kluwer, Budapest, 2014. 1539.

¹² TERCSÁK Tamás: *Vezető tisztségviselő jogállása, felelőssége*. In: LŐRINCZ György (szerk.): *A vezető tisztségviselő jogállása és felelőssége*. HVG-ORAC, Budapest, 2017. 105–106.

¹³ KISFALUDI i. m. (10. lj.) 329–330.

kárt okoz, s ezzel kötelezettségét és a társasággal fennálló szerződését megszegi.¹⁸

Mindezek az értelmezések – amelyek a vezető tisztségviselő felelőssége kapcsán (akár a referencia-időpont egy későbbi időpontra tolásával, akár az előreláthatóság nagyvonalú, absztrakt megközelítésével) tágítják az előre látható károk körét – aligha egyeztetettek össze az előreláthatósági klauzula céljával, ami a kockázat és az ellenszolgáltatás egyensúlyának megteremtése a szerződéskötéskor. Nem indokolható, hogy miért kellene a vezető tisztségviselők belső felelőssége esetén eltérően kezelni az előreláthatóságot, mint egyéb szerződések megszegése kapcsán. Az az értelmezés, amely szerint az előreláthatóságot nem a vezető tisztségviselővel – tisztségének ellátása céljából – létrejött szerződés megkötésének időpontjában kell vizsgálni, hanem azon szerződés megkötésének időpontjában, amelyet később a társaság nevében és képviselőiben harmadik személlyel megkötött (és amellyel kárt okozott a társaságnak) egyenesen *contra legem*, s ezért sem fogadható el.¹⁹ Nem tudunk azonosulni a vezető tisztségviselő szokásos és rendkívüli feladatai közötti különbségtétellel, és az eszerint változó referencia-időponttal sem. Egyrészt, a két feladatkör közötti különbségtétel elemi bizonytalanságot hordoz (ami által lesz egy feladat szokásos vagy éppen rendkívüli).

Másrészt, ha a szóban forgó feladat – még ha szokatlan is – de a vezető tisztségviselő feladatkörébe beletartozik, akkor az a szerződéses szolgáltatása része; az előreláthatóság pedig a szerződéskötés időpontjában rögzült, ahogy ezt a szolgáltatás, ellenszolgáltatás és a kockázatok egyensúlyának megteremtése indokolja. Ha pedig a feladat a vezető tisztségviselői tevékenységétől oly mértékben távol áll, hogy a szerződéses, szerződéses kötelezettségei a szóban forgó feladatra nem terjednek ki, akkor amúgy is módosítani kell a szerződését [amelyre a Ptk. 6:191. § (3) bekezdése alapján a szerződés megkötésére vonatkozó rendelkezéseket kell megfelelően alkalmazni], avagy a rendkívüli feladat tekintetében új szerződést kell kötni, s jól érvelhető, hogy ezek bármelyike „újraindítja az órát” az előreláthatóság szempontjából. (A szerződésmódosítás csak akkor, ha annak keretében valós lehetőség nyílik az ellenszolgáltatás és a kockázat újbóli összehangolására.²⁰) Főlőslegesnek tűnik tehát a joggyakorlatot egy további, bizonytalan kontúrokkal körülírható fogalom-párral (szokatlan és szokásos vezető tisztségviselői feladatok) terhelni.

III. SZÁNDÉKOS SZERZŐDÉSSZEGÉS ÉS TELJES KÁRTÉRÍTÉS

Szándékos szerződésszegés esetén a kárt teljes egészében meg kell téríteni, függetlenül attól, hogy azt tapadó vagy következménykárnak kell-e tekinteni. A Ptk. 6:143. § (3) bekezdése értelmében a szerződésszegésnek kell szándékosnak lenni, s nem a károkozásnak, ezért – legalább is a normaszöveg nyelvtani és logikai értelmezése szerint – nem szükséges, hogy a szándékosság a károkra mint a szerződésszegés következményeire is kiterjedjen.

Fontos kiemelni: szándékos szerződésszegésről csak akkor beszélhetünk, ha a kötelezett felelőssége a szerződésszegésért, a szerződésszegéssel okozott károkért fennáll, azaz a Ptk. 6:142. § szerinti kimentést nem kísérelte meg, avagy az nem volt sikeres. Ugyanis nem minden szándékos döntés tekinthető egyúttal szándékos szerződésszegésnek, illetve egyáltalán olyan szerződésszegésnek, amelyért a kötelezett felelősséggel tartozik. Szalai példája szerint például szándékos döntés, ha a légitársaság törli egy járatát. Ha azonban erre valamilyen légi katasztrófa, háborús cselekmény, avagy más repülésbiztonsági okból kerül sor, a kötelezett a szerződés, az üzletszabályzat, illetve a speciális jogszabályok, nemzetközi egyezmények alapján kimentheti magát, így felelőssége nem áll fenn, kártérítés fizetésére egyáltalán nem köteles.²¹

1. A szándékos szerződésszegés és teljes kártérítés jogpolitikai megítélése

Ellentmondásos annak megítélése, hogy jogpolitikai szempontból helyes-e vagy sem az előreláthatósági korlát kiiktatása szándékos szerződésszegés esetén. A Bécsi Vételi Egyezmény nem tartalmaz ilyen kivételt, de a *Principles of European Contract Law (PECL)* 9:503. cikke és a *Draft Common Frame of Reference (DCFR)* III-3:703. cikke a szándékos mellett a súlyosan gondatlan szerződésszegés esetén is kikapcsolja az előreláthatósági szűrőt. Ugyanezt mondja ki a francia *Code Civil* 1231-3. cikke is.

Szalai Ákos és Tercsák Tamás joggazdaságtani elemzéseket bemutatva, illetve végezve egymástól függetlenül arra a következtetésre jutnak, hogy az olyan jogrendszer, amely tartalmaz előreláthatósági korlátot, kevésbé ösztönzi a potenciális károkozókat arra, hogy minél intenzívebben törekedjenek a kár megelőzésére, s ezt szolgáló óvintézkedések megtételére. Következésképpen az előreláthatósági klauzula alóli kivételek (így pl. szándékos szerződésszegés esetén) valamelyest ellensúlyozzák ezt a fékező hatást, és jobban ösztönzik a potenciális károkozókat a megelőzésre.²²

¹⁸ Említi GÁRDOS-GÁRDOS i. m. (15. lj.) 21. Kisfaludi Andrásra hivatkozva, aki viszont a kérdést nem a Ptk. 6:143. §-a, hanem a Ptk. 6:142. §-a kapcsán veti fel. Lásd KISFALUDI András, In: VÉKÁS Lajos (szerk.): *A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal*. Complex, Budapest, 2013. 99.

¹⁹ Ugyanígy CSÖNDES Mónika: A Ptk. 6:143. § (2) bekezdésébe foglalt előreláthatósági korlát szabályának tényállási elemeiről. *Polgári Jog*, 2017/2. 22.

²⁰ FUGLINSZKY i. m. (1. lj.) 345.

²¹ Lásd ehhez és a szándékos szerződésszegés joggazdaságtani megközelítéséhez SZALAI Ákos: *A szerződésszegés szándékosága – Tudatosság és ösztönzők*. Kézirat, 2019. 2. pont.

²² SZALAI i. m. (21. lj.) 6. pont. TERCSÁK Tamás: *Előreláthatóság mint a szerződésen belül okozott kár megtérítésének korlátja*. In: HARMATHY Attila (szerk.): *Polgári jogi dolgozatok*. ELTE ÁJK, Budapest, 1993. 250–251.

2. A büntetőjogi szándékosság-fogalom adaptálhatósága, kétségek

A büntetőjogi értelemben vett szándékosságból kiindulva elegendő, ha a kötelezett magatartása következményeként a szerződésszegést kívánta vagy abba belenyugodott. (Vékás szerint ilyen lehet például a teljesítés megtagadása, avagy a leszerződött áru más részére történő értékesítése, aki azért többet ígér.²³) Ugyanakkor a büntetőjogi megközelítés átvétele több problémát is fölvet.

Egyrészt, gondot jelenthet a szándékosság tág felfogása, vagyis az eshetőleges szándék (cselekménye következményeibe belenyugszik, [Btk. 7. § 2. fordulat]) polgári jogi átvétele, különös tekintettel annak a tudatos gondatlanságtól, vagyis a luxuriától való elhatárolására (előre látja cselekményének lehetséges következményeit, de könnyelműen bízik azok elmaradásában [Btk. 8. § 1. fordulat]), amely elhatárolás a büntetőjogi kommentárirodalom szerint sem mindig egyszerű. Mindezt a szerződésszegésre transzponálva: nem lesz mindig könnyű eldönteni: valami (szinte) bizonyosan bekövetkezik, így a bizonyosságba (de legalábbis a bizonyossággal határos magas valószínűségbe) nyugszik bele a szerződésszegő, avagy a szerződésszegés (a szerződésnek, teljesítésének meg nem felelő körülmény, állapot) az ő magatartásának inkább egy lehetséges, de nem bizonyossággal bekövetkező következménye (amelynek elmaradásában bízakodni ugyanakkor könnyelműség).²⁴ Büntetőjogász szerzők is felhívják a figyelmet arra, hogy a szándékosság büntetőjogi fogalma nem feltétlenül azonos azzal, amit a közfelfogás a szavak általánosan elfogadott értelme szerint a szándékosság alatt ért: „A büntetőjogi szándékosság abban is eltér a közfelfogás szerinti szándéktól, hogy eshetőle-

²³ VÉKÁS Lajos, In: VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter (szerk.): *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. Wolters Kluwer, Budapest, 2018. 1658.

²⁴ A büntetőjogi kommentárok között lásd KÓNYA István: *Magyar Büntetőjog I–III. – Új Btk. – Kommentár a gyakorlat számára*. HVG-ORAC, cselelapon kiadvány, utolsó frissítés: 2016. december 31. 8. §: „Az előrelátás azonban tudatos gondatlanság esetében kevésbé határozott, mint a szándékosság értelmi oldalán. A tényállás szerű eredmény esetleges bekövetkezése több más lehetőség mellett jelenik meg az elkövető tudatában. Mégpedig esetleg pusztán absztrakt lehetőségként, és ilyenkor a gondatlanságnak ez a formája már az értelmi oldalon különbözik az eshetőleges szándéktól, amelynél az elkövető legalább reálisnak tartja az eredmény bekövetkezését. De tudatos gondatlanság esetén is reálisan lehetségesnek tarthatja az elkövető az eredmény bekövetkezését. Ilyenkor a *luxuria* csak az érzelmi oldalon határolható el a szándékosságtól. A tudatos gondatlanság érzelmi oldalára az a bizakodás jellemző, hogy a lehetséges eredmény nem következik be. Ez több mint pusztá vágyakozás: az elkövető nem a véletlenre számítva várja az eredmény elmaradását, hanem a saját képességeire, tapasztalataira, az eredmény elhárítására tett konkrét intézkedésére vagy konkrét külső körülményekre alapozza bizakodását. Jogalkalmazói értékelés tárgya, hogy az elkövető bizakodása az eredmény elmaradásában alapos, alaptalan vagy könnyelmű. Ha az elkövető bizakodása alaptalan volt, eshetőleges szándékot kell megállapítani. A pusztá vágyakozás az eredmény elmaradására egyértelmű a bekövetkezésébe való belenyugvással. Ha az elkövető alapos okkal bizakodott az eredmény elmaradásában, nem volt elvárható tőle, hogy (az elmaradás érdekében) más magatartást tanúsítson. Ezért a bűnössége hiányzik. Tudatos gondatlanságot akkor kell megállapítani, ha az elkövető bizakodása »könnyelmű« volt, mert szubjektíve (képességeihez és lehetőségeihez mérten) tévesen ítélte meg az eredmény elkerülhetőségét.”

ges fajtája olyan következményekre is kiterjedhet, amelyeket az átlagember nem tekint az elkövető szándékában állónak.”²⁵

Másrészt, különösen nehéz lesz e finom tudati-akarat-érzelmi distinkciókat megtenni akkor, ha a szerződésszegő *kötelezett jogi személy*, hiszen joggal merül fel a kérdés: mivel a jogi személy „maga” avagy a jogi személy közvetlenül nem tud „kívánni” avagy „belenyugodni”, ezért mely természetes személyek szándékosságát kell, lehet, szabad betudni a jogi személynek.²⁶

A büntetőjogias értelmezésnek – miszerint „elegendő” a szerződésszegést mint következményt kívánni vagy abba belenyugodni, s a szándékosságnak a kárra már nem kell kiterjednie – lehet egy olyan „mellékhatása”, hogy az előreláthatósági korlátot számos esetben figyelmen kívül kell majd hagyni.

A szerződésszegés – különösen a gazdasági élet szerződési körében – gyakran szándékos döntés eredménye. (Például. a menedzsment döntése következtében a társaság „túlvállalja magát”, nincs elég kapacitása, hogy valamennyi megrendelését határidőben teljesítse, s ennek következtében a vezetésnek el kell döntenie: melyik építési projektet folytatja, melyik megrendelést „gyártja le” és szállítja ki határidőben, s melyiket nem stb.; mindez az ellenszolgáltatás kapcsán is modellezhető: az ellenszolgáltatásra kötelezett fél likviditási gondokkal küzd, ezért el kell döntenie, hogy melyik tartozását fizeti ki határidőben, s melyik kifizetését halasztja el bizonytalan időre.) Éppen ezért, a fenti felvetéssel összhangban, érdemes külön megvizsgálni a természetes személyek (szándékos) magatartásának betudását a jogi személynek.

3. Természetes személyek szándékosságának betudása a jogi személy kötelezettnek

E nehézség első látásra kezelhetőnek tűnik, ha figyelembe vesszük: a jogi személynek betudódik mindazon természetes személyek magatartása, akik vagy munkaszervezetébe tagozódnak (pl. alkalmazottai), vagy közreműködőjének minősülnek. Ez következik a kontraktuális felelősség szigorú kimentési szabályából, miszerint a kötelezett az ellenőrzési körébe tartozó eseményekért, körülményekért felelősséggel tartozik; továbbá, a közreműködő fogalmából és a közreműködőért való felelősség szabályából is. A szerződésszegésnek ugyanakkor ok-okozati összefüggésben kell állnia azon természetes személy szándékos magatartásával, akinek a magatartását a jogi személy kötelezettnek be kell tudni.

Mindazonáltal ez az értelmezés sem vezet minden esetben helyes és igazságosként elfogadható megoldásra. Induljunk ki például abból az esetből, hogy a kötelezett munkavállalói sztrájkolnak, s ez eredményezi a kötelezett szerződésszegését (pl. késedelmes teljesítését avagy a teljesítés – kényszerű – megtagadását). A sztrájkol kétségkívül szándékos magatartás; a sztrájkoló munka-

²⁵ KÓNYA i. m. (24. lj.) 7. §

²⁶ E problémára Menyhárd Attila hívta fel a figyelmemet.

vállalók – nem vitás – a szerződésszegő kötelezett ellenőrzési körében látják el (vagy éppen nem látják el) feladataikat; a munkavállalók – a példa kedvéért – akár azt is tudhatják, s jellemzően tudják is, hogy a sztrájk miatt a munkáltató nem fogja tudni határidőre teljesíteni a szerződésben (szerződéseiben) vállalt kötelezettségeit. Vajon helyes lenne a sztrájkot mint a munkavállalók szándékos magatartását a kötelezettnek betudva kiiktatni az előreláthatósági korlátot? Ha mégis ezt az utat követnénk, az előreláthatóságot bizony valóban nagyon sok esetben „félre kellene tenni”.

Álláspontom szerint észszerű köztes megoldás lehet, ha a szándékoság szempontjából (és csak ebből a szempontból!) csak azon személyek magatartását tudjuk be a kötelezettnek, s következőképpen csak akkor „tesszük félre” az előreláthatósági korlátot, ha a szerződésszegést érdemi ügyvezetési, döntéshozatali funkciót betöltő munkavállaló szándékos magatartása, döntése okozta. A társaságot képviselni, nevében eljárni jogosultak mindenképpen ilyen személynek tekintendők. Hogy az adott szerződésszegő kötelezett vonatkozásában hol húzzuk meg e szempontból a határt, s mely munkavállalókat tekintjük még érdemi ügyvezetési, döntéshozatali funkciót betöltőknek (a vezető tisztségviselőkön kívül), az az eset körülményeitől, a jogi személy munkaszervezetének strukturáltságától, tagoltságától is függ. Kérdéses, hogy e szűkítő értelmezést a bírói gyakorlat a jogszabályból levezethetőnek tartja-e majd.

4. A vezető tisztségviselő döntése mint szándékos szerződésszegés külső és belső jogviszonyban

A vezető tisztségviselő döntésének megítélése – a szándékos szerződésszegés szempontjából – további kérdéseket is felvet. Tételezzük fel, hogy a vezető tisztségviselő likviditási problémák miatt eldönti, hogy a társaság melyik tartozását fizeti ki; a másik tartozás kifizetését bizonytalan időre elhalasztja. E döntése mint szándékos magatartás bizonyosan a jogi személy szándékos szerződésszegésének minősül azon szerződő partnerrel szemben, akinek a követelését éppen nem elégíti ki a jogi személy kötelezett. Mindez a jogi személy kötelezett teljes kártérítési kötelezettségét eredményezi a szerződő partner felé, az előreláthatóságra való tekintet nélkül.

Azonban vajon tekinthető-e a vezető tisztségviselő e döntése az ő szándékos szerződésszegésének a társasággal szemben? E kérdésre feltehetően a konkrét tényállás ismeretében adható válasz, hiszen előfordulhat, hogy ami a társaság és szerződő partnere vonatkozásában szándékos szerződésszegés, az a vezető tisztségviselő és a társaság belső szerződéses viszonyában még csak nem is szerződésszegés; mert például a vezető tisztségviselő felelőssége a kialakult likviditási problémák miatt – a *business judgement rule*-ra is tekintettel – nem állapítható meg; s ha érdemi mozgástere az adott helyzetben nem is volt. Továbbfűzve a példát, lehetséges az is, hogy a társaság fennmaradásának, túlélésének (érdemi) esélyét – a kisebbik rosszat választva – éppen így tudta biztosítani, azaz a társaság érde-

két az adott kényszerhelyzetben éppen az egyik tartozás kifizetésének elmulasztása, elhalasztása szolgálta.

Nem tagadjuk mindazonáltal, hogy ez az utóbbi értelmezés szintén ellentétes a szándékoság büntetőjogi fogalmával, hiszen a vezető tisztségviselő a példa szerinti esetben, ha nem is kívánta, de beleyugodott abba, hogy a társaság szerződő partnere a (szándékosan) szerződésszegő társasággal szemben – az előreláthatóságra tekintet nélkül – kártérítési igényt érvényesíthet, s a társaságnak kártérítést kell fizetnie a szerződő partnernek, s emiatt a társaságot veszteség, kár éri. Ebből lehet nem az következni, hogy a vezető tisztségviselő magatartásának itt ismertett „duális” megközelítése a téves, hanem előfordulhat, hogy maga a kiindulópont: a (tág) büntetőjogi szándékoságfogalom átvétele a polgári jogba. Nem meglepő, hogy a szakirodalomban megjelent az igény (és javaslat) a büntetőjogtól eltérő, egyfajta „redukált” szándékoságfogalomra.

5. Javaslatok redukált polgári jogi szándékoságfogalomra, avagy a szándékoság ötven árnyalata?

A fentiekre tekintettel ismeretes olyan szakirodalmi álláspont is, amely szerint a szándékoságot megszorítóan kell értelmezni. Leszkoven a szándékos szerződésszegés megállapíthatóságához – annak büntetőjogból adaptált fogalmához képest – valamilyen minőségi többletet tart szükségesnek. E minőségi többlet pedig – szerinte – azt jelenti, hogy a szándékoság „inkább a célzatosság fogalmi köréhez áll közelebb.” Adott esetben a teljesítés megtagadása mint egyértelműen szándékos szerződésszegés konkrét körülményei is árnyalhatják az eset megítélését. A kötelezettnek ugyanis – a másik fél valós vagy jóhiszeműen vélt szerződésszegése miatt – kialakulhat jóhiszeműen az a meggyőződése, hogy ő jogszerűen tagadja meg a teljesítést, mert pl. az adott helyzetben – úgy véli – jogszerűen gyakorolhatja visszatartási jogát. Továbbá, a szerződésszegés Ptk. 6:137. § szerinti fogalma egyrészt meglehetősen tág, másrészt kifejezetten objektív. Mindezekre tekintettel Leszkoven nem tartja elégségesnek a Ptk. 6:143. § (3) bekezdésének aktiválásához, hogy a kötelezett a szerződésszegést kívánta, még kevésbé, hogy abba beleyugodott.²⁷

Szalai Ákos joggazdaságtani szempontból, amerikai szerzők megállapításaira támaszkodva vizsgálja a szándékos szerződésszegést (*willful breach*), s annak hét fokozatát különbözteti meg, kezdve az előre eltervezett szerződésszegéssel (amelyet „csalásnak” nevez), az ún. „opportunist magatartáson” (amikor a kötelezett szerződésszegés kilátásba helyezésével zsarolja a jogosultat annak érdekében, hogy a számára kedvezőbb szerződésmódosítást csikarjon ki), az ún. „pozitív változáson” (a kötelezett kap egy jobb, nagyobb haszonnal kecsegtető ajánlatot, ami miatt ez utóbbi, kedvezőbb ajánlatot elfogadva a korábban létrejött, számá-

²⁷ LESZKOVEN László: *Szerződésszegés a polgári jogban*. Wolters Kluwer, Budapest, 2016. 160–161.

ra kevésbé előnyös szerződést nem teljesíti, mint például, amikor a mesterember meg sem jelenik, hogy elvégezze a munkát, mert időközben egy nagyobb volumenű feladattal keresték meg), s a „negatív változáson” (a szerződés teljesítése elnehezül, s a kötelezett ezért szegi meg azt, illetve tagadja meg, mulasztja el a teljesítést) át egészen a „rossz munka átadásáig”, amikor is a kötelezettet nem terheli szándékosság a hibás teljesítést illetően, de utóbb ráeszmél, hogy hibásan teljesített, ám költségtakarékossági okokból úgy dönt: nem javítja ki a hibát és nem is értesíti arról a jogosultat. Szalai felteszi a kérdést, hogy vajon valamennyi árnyalatnak egységes megítélés alá kell-e esnie, illetve mely fokozatok esetén indokolt levonni a szándékos szerződésszegéshez kapcsolt szigorúbb jogkövetkezményt.²⁸

²⁸SZALAI i. m. (21. lj.) 5. pont.

Álláspontja szerint ennek megítélése során támpontot nyújthat, hogy a kötelezett a szerződésszegéssel saját hasznát kívánja-e növelni, avagy „csak” a szerződésszegés elkerülését, megelőzését szolgáló intézkedéseket csökkenti. Úgy véli, minden szándékos szerződésszegésben valamilyen véletlen tényező is kisebb-nagyobb szerepet játszik a kötelezett tudatos döntése mellett. A szándékos szerződésszegéshez kapcsolt súlyosabb jogkövetkezmény alkalmazását attól is függővé lehet tenni, hogy a történeti tényállás szerint milyen a véletlen tényező és a tudatos döntés egymáshoz való viszonya, aránya.²⁹ Leszkoven és Szalai felvetéseit megalapozottnak tartom, s kíváncsian várom, szempontjaik megjelennek-e majd a bírói gyakorlatban.

²⁹SZALAI i. m. (21. lj.) 6–7. pontok.